

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

KODAY, S, KODAY, Z, KIZILKAN, Y. (2019). Coğrafi Özellikleri Bakımından Esendere Gümrük Kapısı ve Sınır Ticareti. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (4) , 1535-1549.

Coğrafi Özellikleri Bakımından Esendere Gümrük Kapısı ve Sınır Ticareti

Saliha KODAY (*)

Zeki KODAY (**)

Yusuf KIZILKAN (***)

Öz: Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinin doğusunda yer almakta olan Esendere Gümrük Kapısı jeopolitik ve jeostratejik öneminin yanı sıra ticari açıdan önemli bir konumdadır. Esendere gümrük kapısının sahip olduğu ticari fonksiyonları doğrudan ya da dolaylı olarak, gümrük kapısı etki alanındaki yerleşmelerde değişikliklere neden olmuştur. Geçmişte alanda meydana gelen sınır sorunları arasında yer alan terör sorunlarından dolayı gümrük kapısında ticari aktiviteler durma noktasına gelmiştir. Ancak bu sorunların bertaraf edilmesi günümüzde gümrük kapısının ticari faaliyetlerine olumlu etkilerde bulunarak alanda sosyal, siyasi ve ekonomik yapının tekrardan canlanmasında ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Uluslararası nitelikte İran ve Türkiye'ye ekonomik açıdan önemli katkıları bulunan gümrük kapısında niteliksel iyileştirmelerle ekonomik kazanç ve verilen hizmet nitelikleri artırılmaya çalışılmıştır. Gümrük kapısının özellikle turizm kaynağı olarak ilgi çeken alanlara yakınlığı ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunan özellikte olması, çalışma sahasını daha önemli kılmaktadır. Çalışmada İran ve Türkiye için öneme sahip olan Esendere Gümrük kapısının coğrafi konumu, Doğu Anadolu bölgesi için önemi ve buna bağlı olarak ekonomik, sosyal, siyasal yönden önemi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran, Türkiye, Gümrük Kapısı, Sınır Ticareti, Esendere

Esendere Customs Gate and Border Trade in terms of its Geographical

Abstract: The Esendere Customs Gate, which is located on the eastern part of the Eastern Anatolia Region in Turkey, is in an important location not only in geopolitical and geostategic terms but also in commercial terms. The commercial functions of Esendere Customs Gate directly or indirectly caused changes in the settlements under customs gate sphere of influence. Due to the terror problem, which was also one of the border problems experienced in the past, the commercial activities on the customs gate almost came to a halt. However, today, termination of all these problems played a positive and important role in the revival of social, political, and economic structures in the region. Through qualitative improvements on this international customs gate, which has important economic contributions to both Turkey and Iran, it was attempted to increase its economic income and the quality of the service provided. The research area gains more importance owing to its location that is close to particularly the sites that are attractive in terms of tourism, and since it contributes to the improvement of the relations between the two countries. In this study, it was attempted to evaluate the geographical location of the Esendere Customs Gate, which is

**) Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (e-posta: skoday@atauni.edu.tr) ORCID ID. orcid.org/0000-0003-2515-4287

***) Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (e-posta: zkoday@atauni.edu.tr) ORCID-ID. orcid.org/0000-0002-2126-9573

****) Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (e-posta: yusuf.kizilkan@atauni.edu.tr) ORCID ID. orcid.org/0000-0001-9815-8129

of importance for Turkey and Iran, its significance for the Eastern Anatolia Region, and accordingly, its importance in economic, social, and political terms.

Keywords: *Iran, Turkey, Customs Gate, Border Trade, Esendere*

Makale Geliş Tarihi: 09.04.2019

Makale Kabul Tarihi: 18.12.2019

I.Giriş

Türk dilinde “Sınır” kelimesi iki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, hudut olarak tanımlanmaktadır. İngilizce’de, “border” (veya “boundary”) kelimesi politik bir bölgeyi ve yaşam alanını sınırlar. Çoğu durumda, siyasi ve ekonomik coğrafyada, “frontier(sınır)” dan daha geniş anlamlara sahiptir. Bu, bitişik bağımsız devletlerin egemen sınırlarını bölmek için kullanılan özel bir sınırı ifade eder. Çin dilinde, “sınır” kelimesi sırasıyla “bianjie” ve “bianjiang” olarak yazılmıştır. Diğer bazı Avrupa dillerinde, “frontière” (Fransızca), “Grenze” (Almanca) ve “frontera” (İspanyolca) gibi sadece tek bir kelime kullanılır (Guo, 2005: s. 5-6). Sınır; iki devleti birbirinden ayıran, uluslararası, bir ya da daha çok antlaşmayla belirlenmiş geçilmesi yasak arazi şeridi veya egemenlik hakları alanlarını belirlemiş yasak çizgiler olarak devletlerarasındaki siyasal bir denge ifadesidir (Doğanay ve Orhan, 2016: s. 72). Bir diğer tanıma göre ise ulus-devletlerin uluslararası sahada egemenlik alanlarını belirleyen, savaşlarla ve uluslararası anlaşmalarla çizilen, insanlar tarafından oluşturulan yapay olgular olarak tanımlanmaktadır (Akyüz, 2012: 139; Yıldırım ve diğ., 2014: s. 2). Uluslararası sınırların nadiren yerleşik dengeye sahip olduğunu ancak çoğu zaman bu sınırların ülkelere göre değişimlere maruz kaldığını belirtmektedir (Semple, 1911: s. 204-216). Bu değişimler ülkelerin bulunmuş olduğu coğrafi konum ve beşeri coğrafya özelliklerine göre değişebilmektedir. Sınırla ilgili engeller, etkileşimin yoğunluğunun aniden düştüğü yerde bulunur ancak sınır geçişleri yoğun etkileşimin noktalarıdır (Rietveld, 1993: s. 47-59). Bu sınırlandırmalar ve tanımlamalara göre siyasi sınırlar da çeşitlenir. Farklı yaklaşımlara göre sınıflandırılabilirler. Bu sınıflandırmalar; doğal sınırlar(dağ, akarsu, göl, deniz, koy ve körfez ve su kanalları), yapay sınırlar(insanlar tarafından oluşturulan yapay engel, geometrik bir sınır ve kültürel bir sınır) olarak tanımlanmaktadır.

Bir sınır alanı, sınır ötesi bir alan, büyük ölçüde politik ve ekonomik yapılar açısından mekânsal farklılıkları ifade eder (Guo, 2005: s. 16). Türkiye’nin jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı bölgelere göre farklı ülkelerle komşu olması ve birden fazla sınır kapısına sahip olması beşeri ve iktisadi faaliyetlerin sınır kapıları ve etki bölgesinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Ülkeler arasında gerçekleştirilen sınır ticaretinde bölge ekonomisi ve refah düzeyini arttırmak, sınır illerinde yaşayan insanların ihtiyaçlarını hızlı bir biçimde karşılamak, dış ticarete karşılaşılan problemlerin azaltılması amaçlı ticari hacme olumlu etkide bulunmak, istihdamı arttırmak en temel amaçlar arasındadır (Tan ve Altundal, 2008: s. 13; Güneş, Durmuş ve Ceylan, 2010: s. 3). Türkiye’nin komşu olduğu ülkelerden; Gürcistan sınırında; Sarp ve Türkgözü, Ermenistan sınırında; Akyaka, Azerbaycan sınırında; Umud sınır kapısı yer almaktadır. İran sınırında

Gürbulak, Karıköy, araştırmamıza konu oluşturan Esendere sınır kapıları yer alırken, Irak sınırında Habur, Suriye sınırında Cizre, Girmeli, Şenyurt, Ceylanpınar, Akçakale, Mürşitpınar, Karkamış, Çobanbey, Öncüpınar, İslahiye, Cilvegözü, Karbeyaz ve Yayladağı sınır kapıları yer almaktadır. Yunanistan sınırında İpsala, Uzunköprü, Karaağaç Pazarkule sınır kapıları yer alırken, Bulgaristan sınırında Kapıkule ve Dereköy gümrük kapıları bulunmaktadır.

Bu kapsamda özellikle birbiriyle sınırı olan ülkelerin beşeri ve iktisadi coğrafya faaliyetlerinin ülkeler ekonomisine katkısı artmaktadır. Bu çalışmada Esendere gümrük kapısının ülke ve bölge ekonomisine katkısı ve geçmişten günümüze Esendere sınır kapısından gerçekleşen ticari faaliyetler incelenecektir.

II. Materyal ve Metod

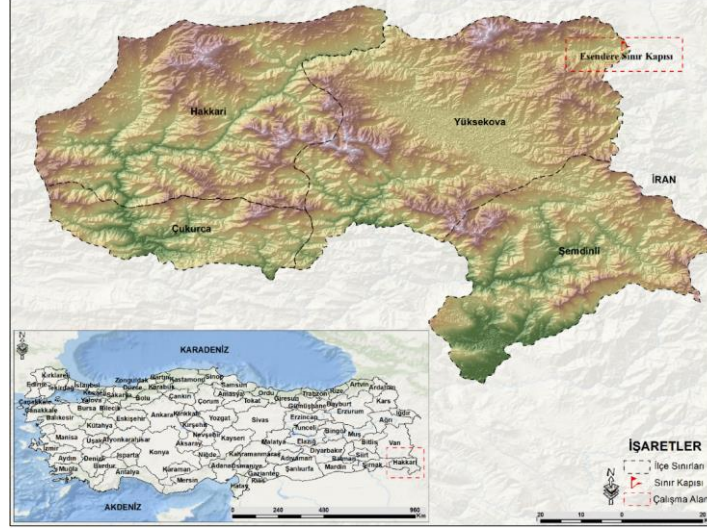
Araştırma sahasının incelenmesinde ve çalışmanın hazırlanmasında öncelikli olarak literatür taraması yapılmıştır. Araştırma sahası için haritalama işlemleri ARCGIS 10.4 programı ile gerçekleştirilmiştir. Esendere sınır kapısındaki arazi gözlemlerinin yanı sıra yerel halk ile yapılan sözlü mülakatlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Gümrük ve Ticaret Bakanlığına bağlı olan Esendere Gümrük Müdürlüğünden alınan verilerle, geçmişten günümüze çalışma sahasının Türkiye ekonomisine katkısı değerlendirilmiştir. Sınır kapısının iyileştirilmesi ve daha iyi hizmet sunabilmesi amacı ile gözlemlenen eksikliklere karşı sonuç ve öneriler sunulmuştur.

III. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

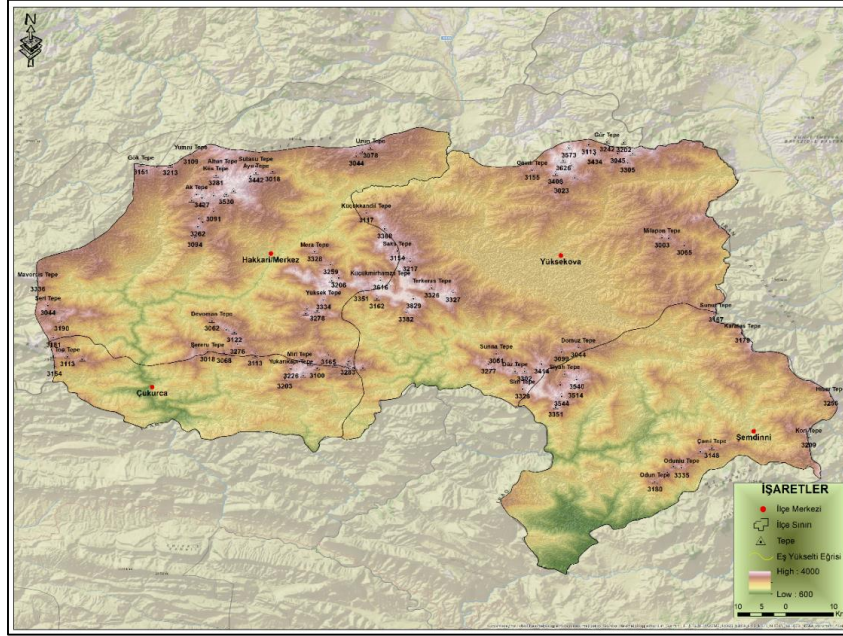
Araştırma sahası Doğu Anadolu Bölgesinin Hakkâri Bölümünde, Hakkâri ilinin Yüksekova ilçesi sınırları içinde ilçe merkezine 40 km uzaklıkta bulunan Esendere sınır kapısı Esendere Belde' sinde 37° 43' Kuzey enleminde 44° 37' Doğu boylamında yer almakta olup, İran sınırında yer almaktadır (Harita 1). Sınır kapısının bulunduğu yerin ortalama yükseltisi 1635 m'dir.

Türkiye, bulunduğu konum ve özgün jeomorfolojik özelliklerinin sonucu olarak farklı iklim ve yeryüzü şekillerine sahiptir. Coğrafi konumu ve matematiksel konumu bazı avantaj ve dezavantajlara sahip olmasına neden olmuştur.

Bu farklılıklar, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'da, yükseltisi güncel daimi kar sınırının üzerine çıkan birçok dağ bulunmasına yol açmıştır (Sarıkaya ve diğ., 2011: 395; Aktaran: Çılğın ve Bayraktar, 2017: 102; Erinç, 1953: 85). Hakkâri ili bütünüyle Alp - Himalaya kıvrım kuşağı üzerinde yer alan ve Türkiye sınırları içerisindeki Doğu Toros silsilesinin bir parçasını oluşturmaktadır. İlin % 87.6'sı dağlık sahalarla kaplı olup, rakımı 3000 m'nin üzerinde çok sayıda dağ ve doruk bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı Türkiye'nin ikinci en yüksek yeri olan Cilo (Buzul) Dağları üzerindeki Uludoruk (Reşko) Tepesi 4135 m ile öne çıkmaktadır. Hakkâri'deki en yüksek noktalar Cilo (Buzul) Dağları üzerinde yer almakta olup bunlara Suppa Durek (4060 m), Maunsell/Maunseli Sivrisi (3850 m), Köşedireği (3700 m.), Kisara Dağı (3500 m), Sümbül (3467 m.) ve Beyazdağ (3008 m) örnek verilebilir (Şahin ve Kahraman, 2017: s. 5; Harita 2.).

Harita 1. Araştırma Sahasının Konum Haritası.

Harita 2. Hakkari İlinin Topografya Haritası

Yıllık ortalama sıcaklık bakımından Esendere sınır kapısına en yakın istasyonlardan elde edilen verilere göre 1900 m. yükseltideki Yüksekova'da 6,5 °C ve 1350 m. yükseltideki Şemdinli'de ise 11,8 °C olarak gözlenmektedir. Yüksekova istasyonunda yıllık yağış miktarı ise toplam 789 mm olarak ölçülmüştür.

Sınır kapısının da etki alanı içinde bulunan ve genellikle bu alandaki en önemli yerleşmeleri oluşturan Hakkâri, Şemdinli, Yüksekova ve Çukurca yerleşmeleri dört yanı yüksek dağlarla çevrili, dalgalı düzlüklerde parça parça kurulmuş, etrafındaki bölgelerle teması az küçük bir yerleşme alanıdır (İzbırak, 1946: s. 109). Esendere sınır kapısı etki alanı bölgesinde bulunan bu yerleşmeler genel olarak Hakkâri, Yüksekova, Esendere tarihi *İpek Yolu* üzerinde yer aldığından dolayı ticari ve turistik amaçlarla il ekonomisine katkı sağlamaktadır. Esendere sınır kapısı Hakkâri'nin çıkmaz sokak olmaktan kurtaran çok önemli bir sınır kapısıdır. Buna örnek olarak; Hakkâri iline bağlı olan ve diğer şehrsel yerleşmelere göre gelişmişlik düzeyi yüksek olarak nitelendirilen Yüksekova şehrinin gelişmesindeki en önemli faktör, Esendere Gümrük Kapısı'nın ilçe sınırında yer almasıdır (Kaya, 2008: s. 222). Esendere gümrük kapısının etki bölgesi içinde kalan yerleşim alanlarında; 2018 ADNKS verilerine göre; Hakkâri Merkez ilçesinde 81.424 kişi, Şemdinli ilçesinde 45.117 kişi, Yüksekova ilçesinde ise 119.760 kişi yaşamaktaydı.

IV.Bulgular ve Tartışma

Esendere sınır kapısı toplam 0.05 km² alan kaplamakta olup, imkânları Esendere beldesi sınırları içinde yer almaktadır. Bakanlar Kurulu'nun 15.09.1964 gün ve 6/13651 sayılı kararına istinaden açılmış bulunan Esendere Sınır Kapısı, Esendere beldesine 2 km uzaklıkta olup E-24 karayolu üzerinde A sınıfı bir gümrük sınır kapısıdır (Fotoğraf 1a; Fotoğraf 1b.).

Fotoğraf 1a. Esendere Gümrük Kapısından Bir Görünüm

Fotoğraf 1b. Esendere Beldesinden Görünüm

Gümrük kapıları güvenlik hizmetlerinin geliştirilmesi ve günümüz ihtiyaçlarını karşılaması amacı ile modernize edilmektedir (Kaya, 2004: s. 156; Fotoğraf 2.). Esendere Gümrük Müdürlüğü'nde giriş- çıkış işlemleri, taşıt giriş- çıkış işlemleri, transit işlemleri ile sınır ticareti merkezi kapsamında ithalat ve ihracat işlemleri yapılmaktadır. İran İslam Cumhuriyetinden yolcu geçişinin yanı sıra kişisel amaçlarla en fazla şekerleme, meyve, sebze, kahve, çay vb. eşyalar getirilebilmektedir.

Fotoğraf 2. Modernizasyon Sonrasında Esendere Sınır Kapısı Cam Koridor Geçiş Alanı

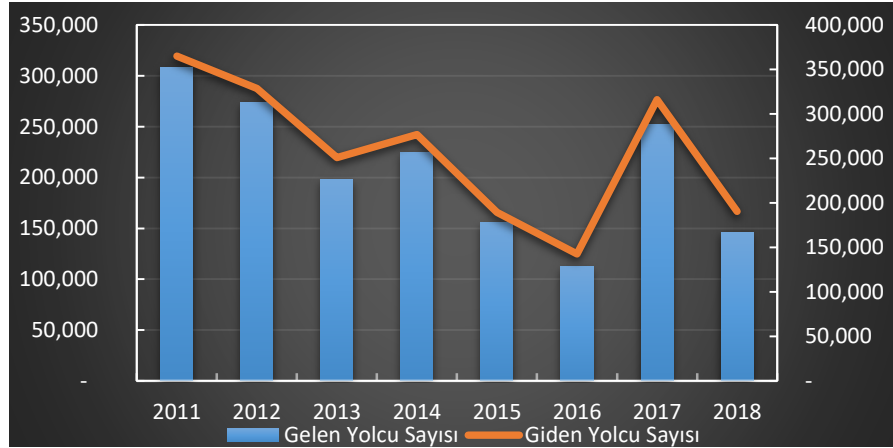
Geçmişten günümüze Esendere gümrük kapısında giriş ve çıkış işlemlerini gerçekleştiren kişiler genel anlamda ticaret, turizm ve ziyaret amaçlı kullanılmaktadır. Ancak sınır kapısını kullanan kişi sayısı yıldan yıla değişiklik göstermiştir. Bu değişiklik sadece ticari ve ekonomik sebeplerle değil aynı zamanda ülkemizin en büyük tehdit unsuru olan terör konusunu gündeme getirmektedir.

Tablo.1 Yıllara Göre Esendere Sınır Kapısından Giriş - Çıkış Yapan Yolcu Sayısı (2011 - 2018).

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Gelen Yolcu Sayısı	352.052	313.517	226.353	257.234	178.025	128.573	288.713	167.307
Giden Yolcu Sayısı	319.541	287.687	219.483	242.132	165.680	124.964	276.511	166.686

Kaynak: Esendere Gümrük Müdürlüğü(2018)

Yıllara göre giriş-çıkış yapan yolcu sayıları incelendiği zaman sınır kapısındaki en fazla yoğunluk 2011 yılında olmuştur. Bu yıl gelen yolcu sayısı 352.052, giden yolcu sayısı ise 319.541 kişi olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1; Fotoğraf 3.). Sınır kapısını kullanan kişi sayısı 2016 yılında en düşük seviyede gerçekleşmiş olup belirtilen yılda 124964 yolcu giriş yaparken 128573 yolcuda çıkış yapmıştır. Ayrıca Yüksekova ilçesinde, ülkemizdeki tehdit unsurlarının ortadan kaldırılması amaçlı 2016 yılında ilan edilen sokağa çıkma yasağı ve İran İslam Cumhuriyeti'nin yolculardan aldığı pul parasının neredeyse 10 katına çıkmasından dolayı Esendere gümrük kapısının kullanımı oldukça azalmıştır.

Grafik 1. Yıllara Göre Esendere Sınır Kapısından Giriş - Çıkış Yapan Yolcu Sayısı Göstergeleri (2011 - 2018).

Fotoğraf 3. Esendere Sınır Kapısında Giriş-Çıkış Yapan Yolculardan Görünüm.

2011 yılında en yoğun giriş ve çıkışların yaşadığı gümrük kapısındaki yoğunlukların belirgin sebepleri arasında ticaret, turizm ve eğitim olduğu belirlenmiştir. Bu sebeplere ek olarak yaşanan yoğunlukla birlikte bireysel ticaret ortamı çoğalmıştır. Özellikle İran İslam Cumhuriyetinden ucuza temin edilen mallar, Türkiye’de kâr etme amaçlı satışa sunulmaktadır. “Bavul ticareti” adı verilen ve çoğu sınır kapımızda da karşılaşılan bu olay getirmiş yolcular beraberinde getirdikleri eşyaları Türkiye’de pazarlamaktadır. Bavul ticareti ile ilgilenen ve maddi imkânları sınırlı olan bu insanların turistik amaçlı gezi yapmalarını beklemek imkânsızdır. Birkaç bavul eşyayı pazarlamak için geldikleri ülkemiz fiyatları onlara çok pahalı geldiğinden. Genellikle yiyeceklerini dahi beraberlerinde getirmekte çok zorda kalmadıkça otele gitmemekte; otobüslerde, otomobillerde ya da eşyalarını sattıkları pazarlarda gecelemeaktedirler (Koday, 1994: s. 126). İran vatandaşlarının, Türkiye’yi tercih etmesinin nedenleri arasında siyasi yönetim biçimi, kültürel bağlar ve turizm potansiyeli ön plana çıkmaktadır. Türk vatandaşlarının İran İslam Cumhuriyetine geçiş amaçları arasında ise bavul ticareti, akrabalık bağları ve para değerinin daha düşük olmasıdır (Tablo 2).

Tablo 2. Ülkelere Göre Sınır Kapısının Kullanılmasındaki Nedenler

Türkiye’den Giden Yolcular	Türkiye’ye Gelen Yolcular
<ul style="list-style-type: none">• Bavul ticareti	<ul style="list-style-type: none">• Türkiye’nin İran İslam Cumhuriyeti’nin yakın komşusu olması
<ul style="list-style-type: none">• Kültürel ve dini bağlar	<ul style="list-style-type: none">• Türkiye’nin laik bir devlet olması
<ul style="list-style-type: none">• Akrabalık bağları	<ul style="list-style-type: none">• Türkiye’de başta tekstil olmak üzere alışveriş çeşitliliğinin fazla olması

• İran İslam Cumhuriyeti'nin de bazı ürün ve eşyaların daha ucuz olması ve getirilmesinin serbest olması	• Van şehri ve Van Gölünün çekiciliği ve buraya duyulan ilginin fazla olması
• Gümrük kapısının yolcu giriş çıkışına günün 24 saati açık olması	• Kültürel bağların olması
• Gümrük kapısının yerleşim alanlarına yakın olması	• Türkiye'nin İran İslam Cumhuriyeti hakkındaki siyaseti
• Türk para biriminin İran İslam Cumhuriyeti para birimine (Tümen) göre daha değerli olması (1 TL= 2.141 Tümen)	• İran İslam Cumhuriyeti'nin uyguladığı baskı rejiminde vatandaşların bıkmaları ve kurtulmak istemesi
	• Sosyal aktivitelerin Türkiye de fazlaca olması
	• Din, kültür vb. gibi ortak bağların olması
	• İran İslam Cumhuriyeti'nin de yaşanan ekonomik sorunlar.

Esendere gümrük kapısındaki binek otomobil girişi incelendiği zaman en fazla girişin 2012 yılında (47.533) olduğu tespit edilmiştir. En az giriş yapan binek otomobil sayısı ise 2015 yılında (3.028) olduğu görülmektedir. Esendere sınır kapısından giriş çıkış yapan kişi sayısında olduğu gibi, giriş yapan binek otomobil sayısı 2012 senesinden sonra sürekli bir azalış göze çarpmaktadır. Gümrük kapısından çıkış yapan binek otomobillere bakıldığında; en fazla çıkış yapan binek otomobil çıkışının 2012 senesinde (46.202) olduğu görülmektedir. Binek otomobillerin en az çıkış yaptığı sene ise 2015 senesi (2.563) olduğu görülmektedir (Tablo 3; Fotoğraf 4.).

Tablo 3. Esendere Sınır Kapısından Yıllara Göre Giriş ve Çıkış Yapan Binek Otomobil Sayısı (2011- 2018).

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Giriş Yapan Binek Otomobil Sayısı	30.503	47.533	16.884	8.777	3.028	6.575	14.261	8.532
Çıkış Yapan Binek Otomobil Sayısı	27.676	46.202	14.398	9.119	2.563	6.461	13.091	8.637

Kaynak: Esendere Gümrük Müdürlüğü (2018)

Fotoğraf 4. Sınır Kapısından Giriş - Çıkış İşlemi Gerçekleştiren Binek Otomobillerden Görünüm.

Esendere sınır kapısından yıllara göre giriş ve çıkış yapan binek otomobil sayısı incelendiğinde (Tablo 4); en fazla ihracatın 2014 yılında 354.987.264,2 (USD) olarak yapıldığı görülmektedir. İhracatın en az yapıldığı yıl ise 2016 yılı olup 5927916,8 (USD) olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında 284.065.279 (USD), 2012 yılında 288.276.209 (USD), 2013 yılında 258.745.186 (USD), 2015 yılında 178.212.548,6 (USD), 2017 yılında 24.015.147,2 (USD), 2018 yılında 7.174.878,1 (USD) ihracat gerçekleşmiştir (Tablo 4).

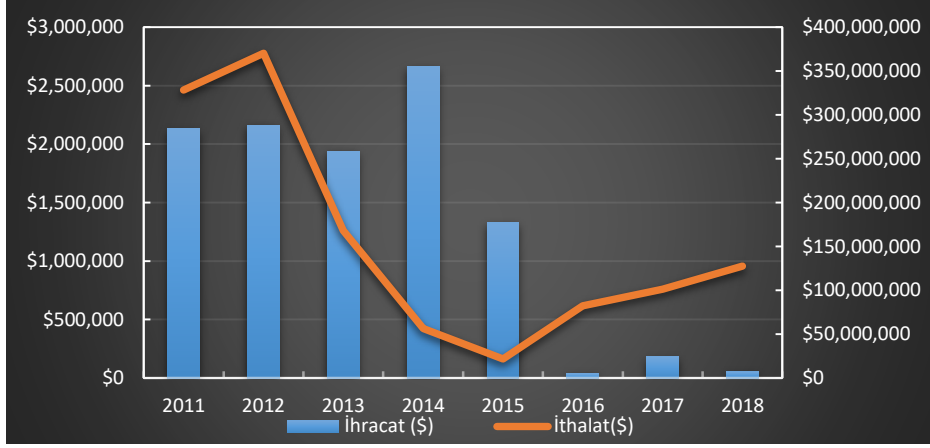
Tablo 4. Esendere Sınır Kapısında Yıllara Göre İhracat ve İthalat Değerleri (2011-2018)

Tür	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	284.06	288.27	258.745	354.987	177.034	5.476.	24.015.	7.174.
(\$)	5.279	6.9	.186	.264	.385	081	147	878
İthalat	2.463.	2.777.	1.259.5	422.357	162.195	618.27	760.12	957.90
(\$)	612	113	00			6	3	9

Kaynak: Esendere Gümrük Müdürlüğü (2018)

Genel olarak ihracatın 2015 yılı itibarıyla sert bir düşüşe uğradığı görülmektedir. Bu düşüşün iki ana sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 2015 senesinde sınır kapısının araç trafiğine kapanmasıdır. İkinci neden ise 2015 yılında başlayıp 2016 yılında, bölgede tırmanan terör olayları sonucu, yörede yaklaşık üç ay süren sokağa çıkma yasağının ilan edilmesi ile gümrükte ihracat durma noktasına gelmiştir. 2015- 2018 seneleri arasında yörenin tek geçim kaynağı olan sınır kapısında meydana gelen değişiklikler ve yörede ilan edilen sokağa çıkma yasağı, yörenin ekonomik hayatına olumsuz yönde etkide

bulunmuştur. Bu süre içerisinde insanlar ekonomik sıkıntılardan dolayı başta Van olmak üzere Türkiye'nin başka illerine göç etmek zorunda kalmıştır.

Grafik 2. 2011-2018 yılları arası Esendere Sınır Kapısı İthalat-İhracat Gelir Göstergeleri

Konuyla ilgili tablo ve grafik incelendiğinde (Tablo 4; Grafik 2); en fazla ithalatın 2011 yılında 24.463.612 (USD) yapıldığını görmekteyiz. 2012 yılında 2.777.113 (USD), 2013 yılında 1.259.500 (USD), 2014 yılında 422.357 (USD), 2015 yılında 202.086 (USD), 2016 yılında 426.634 (USD), 2017 yılında 763.046,2 (USD) ve 2018 yılında 957.909 (USD) ithalat gerçekleşmiştir.

2011 – 2018 yılları arasında İran ve Türkiye arasında gerçekleşen sınır ticareti kapsamında Esendere gümrük kapısından uluslararası olarak en fazla ithal edilen ürünlerin fıstık kabuğu, fıstık, badem, karpuz, kavun, ceviz içi, patates, soğan, hurma ve çeşitli baharatlardan oluştuğu görülmektedir. İhracat eşyaları ise: Çinko, demirdir. Transit eşyaları: Pamuk, kuru üzüm, PVC hammaddesi vb. tüketim ve üretim maddeleri ticaretinden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra çoğu Doğu Anadolu ve Güneydoğuda Anadolu Bölgeleri sınırlarında yer almakta olan gümrük kapılarımızda olduğu gibi, Esendere gümrük kapısından da petrol ürünlerinden yararlanma amaçlı geçişler yapılmaktadır (Arınç, 1999: s. 150).

2011 senesinden sonra ithalatın düşmesinin ana sebebi ABD'nin ve Avrupa parlamentosunun nükleer silahlar sebebiyle İran İslam Cumhuriyeti'ne uygulamış olduğu uluslararası ambargo yasağıdır. Bunun yanı sıra Türkiye'de tarım ve teknolojik ilerlemeler sağlandığından, daha önce ithal ettiği ürün ve eşyaları artık kendisi üretmesi de İran İslam Cumhuriyeti'nden yapılan ithalatı düşürmüştür.

İpek yolu üzerinde bulunan ve Van iline yakınlığı açısından turizm olanaklarından yararlanmak ve turizm çekiciliklerini görme amaçlı, İran-Türkiye yönlü girişler gerçekleşmektedir. Bu olgu yıldan yıla kişi sayısında değişiklik göstermesine rağmen her

geçen yıl ilgi çekici bir durum halini almıştır. Turizm kaynaklı konaklama olanaklarının geliştiği ve turizm çekiciliklerinin uluslararası tanıtıcı boyutlara ulaşması İran halkının Hakkâri ve Van ili arasında turizm değerlerini tanımaya yönlendirmektedir (Alaeddinoğlu, 2007: s. 2). Bölge ekonomisinde yerel halkın ekonomik yönden iyileşmesinin yanı sıra ülke ekonomisine döviz girdisi ve turist sayısı bakımından katkıda bulunmaktadır. Özellikle 21 Mart – 1 Nisan tarihleri arasında İran’da Nevruz bayramının kutlanmasından dolayı, gümrük kapısından yoğunluklar yaşanmaktadır. Nevruz bayramı tatilinden yararlanmak isteyen İran halkı, Esendere Gümrük Kapısını kullanarak, ticaret ve turizm amaçlı Hakkâri ili ve çevre illerdeki turizm alanlarına yönelmektedir.

Yörenin zorlu coğrafi konum ve dağlık alanlarla çevrili olması, iş olanaklarının azlığı gibi nedenlerden dolayı kaçakçılık olaylarının en sık yaşandığı alanlardan biridir. Kaçakçılıkla mücadele eden kurumlarca yapılan yakalamalar sonucunda açılan Kamu davalarına, Esendere Gümrük Müdürlüğü müdahil olarak katılmaktadır.

Esendere Gümrük Müdürlüğü tarafından ortaya çıkartılan kaçakçılık olaylarının yıllara göre dağılımı incelendiğinde (Tablo 5); en çok kaçakçılık olaylarının gerçekleştiği yıl 2017 yılı olup, toplam 61 kaçakçılık olayı tespit edilmiştir. En az kaçakçılık tespiti ise 2011 yılında olup toplam sayı 3’tür (Tablo 5).

Tablo 1. Esendere Gümrük Müdürlüğü Tarafından Ortaya Çıkartılan Kaçakçılık Olaylarının Yıllara Göre Dağılımı (2011- 2018)

Yıl	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Kaçakçılık Sayısı	3	12	12	37	6	26	61	33

Kaynak: Esendere Gümrük Müdürlüğü (2018)

Kaçakçılığı yapılan ürünlere bakıldığında en çok kaçakçılığı yapılan ürünün çay olduğu görülmekte ve 2016 senesinde toplam yakalanıp imha edilen çay miktarı 112.682 kg’dır. En az kaçakçılığı yapılan ürün ise şeker olup, 2013 senesinde toplam yakalanıp imha edilen şeker miktarı 1.850 kg’dır. Diğer imha edilen ürün ise sigara olup, 8.942.000 paket ile 2013 yılında gerçekleşmiştir (Tablo 6).

Tablo 2. 2011- 2018 Yılları Arasında Yakalanıp İmha Edilen Ürün ve Ürün Sayıları.

Eşya	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Şeker (Kg)	63.200	41.500	1.850	4.325	9.558	34.757	8.071	10.503,70
Çay (Kg)	47.000	50.412	38.978	36.845	67.413	112.682	12.561	97.549,10
Sigara (Paket)	5.215.440	4.598.000	8.942.000	7.745.000	-	-	-	21.780

Kaynak: Esendere Gümrük Müdürlüğü, 2018.

V.Sonuç ve Öneriler

Geçmişten günümüze Esendere sınırı kapısı doğu Anadolu ticaretine yön veren ve bölgesel kalkınma açısından, bölge ekonomisine katkıda bulunan bir gümrük kapısıdır. Ancak İran İslam Cumhuriyetinin ekonomik ve siyasal bir istikrar sağlayamayışı ayrıca ABD tarafından ülkeye uygulanan ekonomik ambargolar gereği sınır kapısının kullanımı olumsuz yönde etkilenmiştir. Milli birlik ve beraberliğimizi tehdit edici bir unsur olan terör örgütlerinin geçmişte uygulamış olduğu maddi ve manevi zararlar, ülkemizin tedbir amaçlı sınır kapısında güvenliği artırılması hatta gümrük kapısının bir süre kapatılması ile sonuçlanmıştır. Ticari bakımında geçmiş ve günümüz karşılaştırıldığı zaman 2014 - 2016 yılları arasında gerçekleşen önlemler gereği ekonomik bakımdan ticari faaliyetler ve geçişlere durdurulmuş olan sınır kapısı günümüzde tüm aktif faaliyetlerini yerine getirmektedir. Bunun en temel nedenleri arasında terör örgütleri ile mücadele ve uluslararası anlaşmalardaki başarılarıdır. Bunların yanı sıra Esendere sınır kapısının geçmişe oranla tekrardan aktif hale getirilmesi amaçlı gereken önlemler şunlardır;

- Modernize edilmiş sınır kapısının hala bazı alt yapı sorunları ve yanlış planlamadan doğan bazı insan sağlığını etkileyen faktörler mevcuttur. Buna örnek olarak modernize edilmiş sınır kapısında İran İslam Cumhuriyeti'ne açılan koridorun cam olması birçok yolcunun havasızlıktan bayılmasına kadar neden olabilecek sorunlar oluşturmakta olup, biran önce bu geçişi sağlayan camdan yapılmış koridorda havalandırma sistemleri kurulmalıdır
- Diğer bir sorun ise alt yapı sorunu olup, gümrükte herhangi bir sel veya baskına karşı hiçbir önlem alınmamış ve bu hususlar göz ardı edilmiştir. Gümrüğün hemen 10 m kuzeyinden geçen Esendere Deresi biran önce ıslah edilmelidir. Özellikle ilkbahar aylarında kabanar dereден taşan sular gümrüğü sular altında bırakmaktadır.
- Ayrıca gümrükte bazen km'lerce oluşan araç kuyrukları nedeni ile trafik kazaları meydana gelmektedir. Bunun için gümrükte bir otoparkın yapılması zaruri ihtiyaçtır.
- Kuyrukta bekleyen araçların sınıflandırılması yapılmamıştır. Yani tır, kamyonet ve binek araçlar aynı kuyrukta durmakta ve buda çeşitli sorunlara sebep olmaktadır.
- Özellikle kış aylarında bekleyen yolcular için yapılmış bir salon bulunmamakta buda insanların soğuktan fazla etkilenmesine sebep olmakta ve gümrük imajına kötü yansımaktadır.
- Yolcuların kişisel ihtiyaçlarını karşılayabileceği tuvalet, mescit gibi alanlar bulunmamaktadır.
- Araç sıralama işlemleri otomasyon sistemiyle güncellenerek yığılmaların önüne geçilmelidir.
- Ayrıca Gümrüğün bağlı olduğu ilçe olan Yüksekova' da İranlı yolcuların işlemlerini halledebileceği bir kurum ya da kuruluş bulunmamaktadır. Dolayısıyla Esendere sınır kapısına yakın olanların dahi, daha uzak olan Gürbulak sınır kapısı tercih etmelerine neden olmaktadır. Bu tercihin sebebi ise Erzurum da İran İslam Cumhuriyeti Başkonsolosluğu'nun bulunması ve Ağrı-Erzurum arasının sadece 3 km olmasıdır.

Esendere Gümrük kapısı yukarıda belirtilen sorunların halledilmesi durumunda bugünkü işlevinden daha rantabl kullanılan, önemli bir ticaret ve turizm kapısı haline gelecektir.

Kaynaklar

- Guo, R. (2005). *Cross-Border Resource Management: Theory and Practice* (Vol. 10). Elsevier.
- Yıldırım, B. I., Gürçam, Ö. S., Yıldırım, F. (2014). Sınır Turizmine Genel Bir Bakış: Sarp Ve Dilucu Sınır Kapılarının Karşılaştırılması. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 1(2), 1-12.
- Doğanay, H., Orhan, F. (2016). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Ankara: Pegem Yayınevi.
- Akyüz, L. (2012). “Bir Sınır Kasabası Olarak Hopa: Sınırın Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Analizi”, U. Biryol içinde, *Karardı Karadeniz*, (s. 146-152). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Semple, E. C. (1911). *Influences of Geographic Environment, on The Basis of Ratzel's System of Anthropol-Geography*. London: H. Holt Company.
- Şahin, G., Kahraman, M. (2017). Hakkâri'nin Turizme Yönelik Potansiyelleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Coğrafya Dergisi/Journal of Geography*, (34), 1-21.
- İzbrak, R. (1946). Cilo ve Nemrut Dağlarıyla Hakkâri ve Van Gölü Çevrelerinde Coğrafya Araştırmaları. *Dtcf Dergisi*, 4(1), 103-112.
- Sarıkaya, M. A., Ciner, A., Zreda, M. (2011). Quaternary Glaciations of Turkey. *In Developments in Quaternary Sciences*, 15, 393-403. Elsevier.
- Çılğın, Z., & Bayrakdar, C. (2017). Kızıldağ'da (Sivas) Buzullaşma İzleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, (69), 101-107.
- Erinç, S. (1953). Van'dan Cilo Dağlarına. *İ.Ü Coğrafya Enst. Dergisi* 2(3-4), 84-106
- Koday, Z. (1994). Sınır Ticaretimiz Bakımından Sarp Sınır Kapısının Önemi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, 1, 123-134.
- Arınç, K. (1999). Coğrafi Özellikleri Bakımından Gürbulak Gümrük Kapısı ve Çevresi. *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 25, 125-167
- Kaya, G. (2004). Coğrafi Özellikleri Bakımından Türkgözü Gümrük Kapısı, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(4), 149-166.
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-16.

- Kaya, F. (2008). *Yüksekova Şehri Kuruluşu, Gelişimi, Fonksiyonları*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Güneş, R., Durmuş, A. F., Ceyhan, M. (2010). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sınır Ticareti: Sınır Ticaretinin Gelişimini Engelleyen Faktörler ve Çözüm Önerileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 1-22.
- Tan, M., Altundal, F. (2008). *Türkiye'de Sınır Ticaretinin Gelişimi ve Mevcut Durumu*. İstanbul: Ticaret Odası Yayınları.